

УДК 781.971

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-2-10>

Костянтин КРЕПАК,

orcid.org/0000-0003-0192-2915

*доцент кафедри музичного мистецтва та хореографії
Навчально-наукового інституту культури і мистецтва
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(Полтава, Україна) k.v.krepak@gmail.com*

ХУДОЖНЄ ВІДОБРАЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПОДІЄВОСТІ В МУЗИЦІ Т. ОСКОМЕНКО-ПАРУЛАВИ

У статті розглядається термін «історичної подієвості», як засіб створення художньо-стильових моделей та принципів зв'язку поєднання історичних епох з культурним розвитком суспільства на прикладі творчості сучасного українського композитора Т. Оскоменко-Парулави. Автор статті намагається ґрунтовно висвітлити вплив історичної подієвості на формування людської свідомості у сучасному соціумі через художнє відображення історичних подій українського народу засобами музичного мистецтва. В сучасній українській академічній музиці тематика історичної подієвості має новий художній зміст, який охоплює симфонічний, інструментальний, камерний, вокально-хоровий жанри, а також – духовно-церковне мистецтво, де мають художнє відображення образи українського народу, пов'язані з високими морально-етичними якостями, патріотизмом та людяністю, готовими до національно-визвольної боротьби за свою державу. Творча природа Т. Оскоменко-Парулави вирізняється гострим реагуванням на життєві колізії часу – громадсько-патріотичним тонусом, відстоюванням гуманістичних ідеалів буття, любов'ю та шаную до народної філософії, втіленою в давні фольклорні традиції, які повертаються в сьогодення, відкидаючи відчуття меншовартості, що прищеплювалось українцям за тоталітарних часів. Композиторський стиль митця поєднує сучасну лексику письма з гостро драматизованим звучанням мелодико-гармонійних надбань народних джерел, що йдуть від найкращих зразків пісенності із заглибленням у сферу лірико-філософських роздумів особистості. Композиторка експериментує з різними музичними і музично-театральними жанрами. Вона – авторка симфонічних, камерно-інструментальних, хорових, вокальних, театральних творів, що писалися як своєрідні музичні щоденники, відгуки на хвилюючі події життя.

Композиторка Т. Оскоменко-Парулава, усвідомлюючи своє прикладдя до розвитку сучасної національної музичної культури, засобами виразності музики та власними художньо-образними рішеннями упорядковує за принципами національних традицій свої творчі наміри, а саме – служіння загальнолюдським художнім цінностям. Художнє відображення історичної подієвості в музиці композиторки пов'язане з найбільш особливими подіями з її власного життя, в яких художник розкриває дійство світової історії через особисте світосприйняття, зумовлене глибинним перетворенням внутрішньо-психологічного розуміння, пов'язаного з розв'язанням соціальних та політичних конфліктів.

Ключові слова: історична подієвість, художнє відображення, сучасні українські композитори, національні традиції, художній образ, лексика, письмо.

Kostiantyn KREPAK,

orcid.org/0000-0003-0192-2915

*Associate Professor at the Department of Musical Arts and Choreography
Educational and Scientific Institute of Culture and Arts
of the Luhansk Taras Shevchenko National University
(Poltava, Ukraine) k.v.krepak@gmail.com*

ARTISTIC REPRESENTATION OF HISTORICAL EVENTS IN THE MUSIC OF T. OSKOMENKO-PARULAVA

The article examines the term “historical events” as a means of creating artistic and stylistic models and principles of connecting historical eras with the cultural development of society using an example of the work modern Ukrainian composer T. Oskomenko-Parulava. The author of the article tries to thoroughly highlight the influence of historical events on the formation of human consciousness in modern society through the artistic reflection of the historical events of the Ukrainian people by means of musical art.

In modern Ukrainian academic music, the topic of historical events has a new artistic meaning which includes symphonic, instrumental, chamber, vocal and choral genres as well as spiritual and church art, where the images of the Ukrainian people associated with high moral and ethical values are artistically reflected qualities, patriotism, and humanity, ready for the national-liberated struggle for their state.

The creative nature of T. Oskomenko-Parulava is distinguished by a sharp reaction to the life conflicts of the time. Public and patriotic tone, advocacy of humanistic ideals of life, love and respect of folk philosophy embodied in ancient folklore traditions that return to the present, rejecting the feeling of inferiority that was instilled in Ukrainians during totalitarian times.

The compositional style of the artist combines the modern vocabulary of writing with the acutely dramatized sound of melodic and harmonic heritage of folk sources, which come from the best examples of songwriting and delve into the sphere of lyrical and philosophical reflections of the individual. The composer experiments with various musical and music-theatre genres. She is the author of symphonic, chamber-instrumental, choral, vocal, theatrical works, which were written as a kind of musical diaries, responses to exciting life events.

Composer T. Oskomenko-Parulava is aware of her contribution to the development of modern national musical culture, organizes her creative intentions according to the principles of national traditions, namely, service to universal artistic values with the means of expressiveness of music and her own artistic and figurative solutions.

The artistic reflection of historical events in the music of the composer is related to the most special events from her own life in which the artist reveals the action of world history through a personal worldview, caused by a deep transformation of inner-psychological understanding related to the resolution of social and political conflicts.

Key words: *historical event, artistic reflection, modern Ukrainian composers, national traditions, artistic image, vocabulary, writing.*

Постановка проблеми. На концептуальному рівні історична подієвість розглядається як один із принципів зв'язку поєднання історичних епох з культурним розвитком суспільства. Зв'язок цього рівня проявляє причинно-наслідкову здатність, а творче втілення композиторського мислення та професійної майстерності забезпечує створення художньо-образного бачення історичної подієвості. Це створює передумову подальшого аналізу та вивченню творчих особистостей сучасної української композиторської школи.

Аналіз досліджень. Дослідження з цього питання пов'язані з постійними соціально-політичними, історико-культурними перетвореннями у сучасному суспільстві. Тому процес пізнання історичної подієвості надто складний і потребує велику кількість часу для фіксування та художнього відображення історичних процесів в творчості сучасних українських композиторів. Вони мають свої особливості, в яких процесуальна незворотність того, що відбувається, корегується деякими закономірностями світової подієвості. Композитори, усвідомлюючи своє приладдя до стильового напрямку, творчих фантазій, національних традицій, тощо, представляють свій суб'єктивний вибір об'єктивного «порядку історії» – історичної подієвості.

Мета статті – дослідити творчість сучасного українського композитора Т. Оскоменко-Парулави.

Виклад основного матеріалу. Глобальні перетворення у всіх сферах життя та людського існування в масштабах усієї планети пов'язані з історичною подієвістю, яка стимулює посилену увагу та зацікавленість українських митців до створення явища – художнього образу, який би мав підвищений інтерес до людського сприйняття та якісного перетворення загальнолюдського способу життя і розуміння історичних процесів в світовому вимірі.

Після останніх сучасних подій і краху сучасної ідеології у вітчизняних мистецтвознавців також з'явилася можливість об'єктивного висвітлення і осмислення музичних явищ. А. Синявський підкреслює, що «музичні твори різноманітні за стилем і за змістом. Але в кожному із них присутне поняття мети у прямому або непрямому значеннях, у відкритому чи завуальованому втіленні» (Заруба, К.: Либідь, 1993: 71). Згідно з концепцією Г. Меднікової, «твір будувався, як правило, за канонами масової культури: був обмежено формалізованим, відтворював певні державні міфи, мав сильний дидактичний початок, щасливий кінець, прийоми і штампи розвитку сюжету, виражав пафос сучасності побудови світу; більшість таких речей мала подвійний зміст: це виглядало як реальне дійство й ідеальний крок до кінцевої мети» (Меднікова, К.: 2002: 149).

Напрями «займаються художньо-естетичним спостереженням сучасного простору: його механізмів, архетипів, символів, міфів, пропагандистських стереотипів культових тотемів. Біля джерел нової течії стоять Є. Булатов, І. Кабаков, В. Комар, О. Меламід, І. Чуйков, В. та Р. Герловіни, А. Монастирський та група «Коллективні дії»; у поезії – Л. Рубінштейн; у скульптурі – Б. Орлов, творчість яких і визначила подальші лінії авангарду 80-х» (Афоніна, Культура і сучасність. 2008: 29). Новому сучасному музичному мистецтву, як відмічає Г. Меднікова, «властиві сучасний інтелектуалізм, схильність до асоціацій і символічних мотивів, залучення глядача до розв'язання ребусів, оперування предметом як символом і втрата інтересу до пластичних цінностей», а також «гра з різноманітними стилями історії мистецтва, стилізація «етнофольклористики» і великої кількості полігармонічних мотивів, а разом з цим – загальна атмосфера активності, вибух авангардних напра-

мів» (Меднікова, К.: 2002: 151). Формою сучасних протистоянь режимові і естетичним критерієм стала тема національного відродження, котра стверджується митцями як символ збереження. М. Фуко так характеризує сучасну духовність: «внутрішнє зусилля людини, намагання «видобувати себе зсередини» на основі певної системи цінностей» (Фуко, Археологія знання. К.: 2003: 181).

Музика композиторів початку ХХІ століття авангардна, нетрадиційна, важко сприймана. Творчість молодих багато в чому пов'язана з технічним вибухом, епатажем, певним протиставленням усталеним традиціям, радикальним оновленням музичної мови та мислення, відтворенням стилістичних новацій, новітніх засобів виразності, раніш незнаних українською музикою атональності, додекафонії, серійності, серіальності, алеторики, сонорики.

Максимально неканонізований, особистісний сутності творчості молодих українських композиторів відповідало також і схиланню до нетрадиційних виконавських складів, і водночас до розвитку камерної інструментальної музики, що завжди було придатним середовищем для творчих експериментів.

Багато в чому період відлиги, лібералізації, позбавлення музичного мистецтва від «поза музичних» детермінант розвитку та послаблення офіційного партійного керування позначився на формуванні «нової фольклорної хвилі». Це був час нового досягнення значущості народного музичного мистецтва. Воно стає ґрунтом музичного мислення, основою оригінальних мистецьких концепцій, індивідуального художнього світобачення у творчості Л. Дичко, М. Скорика, Л. Колодуба, Є. Станковича В. Зубицького, Г. Гаврилець, І. Щербакова та ін. В їх творах заявляє про себе не фольклоризм, а пафос пізнання та досягнення самої сутності української ментальності, величі духу народу.

Матеріали з історії музичної культури постійно поповнюються та збагачуються завдяки плідній роботі сучасних українських митців: композиторів, мистецтвознавців, які зосереджують увагу на ключових питаннях розвитку соціальних, політичних, історичних та культурних процесів українського народу, а з розгортанням подій 2014 року в Україні з'являється новий пласт сучасної академічної музики. Видатні композитори сучасності, використовуючи весь свій творчий потенціал та художньо-образні уявлення, створюють особливу картину історичної подієвості – картину національної трагедії та визвольної боротьби за свою

незалежність. З цієї мети автор статті звертається до постаті сучасного українського композитора Тамари Оскоменко-Парулави, щоб дати можливість читачам глибше і ґрунтовніше осягнути її творчість та особливість художнього сприймання композиторкою теми історичної подієвості.

Творча природа Т. Оскоменко-Парулави вирізняється гострим реагуванням на життєві колізії часу – громадсько-патріотичним тонутом, відстоювання гуманістичних ідеалів буття, любов'ю та шаную до народної філософії, втіленою в давні фольклорні традиції, які повертаються в сьогодення, відкидаючи відчуття меншовартості, що прищеплювалось українцям за тоталітарних часів.

Композиторський стиль Т. Оскоменко-Парулави поєднує сучасну лексику письма з гостро драматизованим звучанням мелодико-гармонійних надбань народних джерел, громадянське начало, що йде від найкращих зразків пісенності із заглибленням у сферу лірико-філософських роздумів особистості. Композитор експериментує з різними музичними і музично-театральними жанрами. Вона – авторка симфонічних камерно-інструментальних, хорових, вокальних, театральних творів, що писалися як своєрідні музичні щоденники, відгуки на хвилюючі події життя. У своїх вокальних циклах Т. Оскоменко-Парулава репрезентує лірику широкої амплітуди; її хоровим творам притаманні змістовна глибина, мелодизм, знахідки в тембральному звучанні; обробки народних пісень вирізняються яскравістю національного колориту, оригінальним композиційним рішенням, точністю відбору засобів виразності.

Тамара Оскоменко-Парулава – сучасний український композитор, диригент, музикознавець, лібретист, педагог, драматург, громадський діяч, член Національної Спілки композиторів України, творчість якої тісно пов'язана з життям українського народу. Полум'яна патріотична пристрась до своєї Батьківщини спонукає композиторку звернутися до теми історичної подієвості, де знаходить величезний простір для творчих пошуків. Маючи ґрунтовну професійну підготовку та досконале володіння техніками композиторського письма митець, без зайвих сентиментів, емоційно-достовірно, засобами новітніх стилістичних імпульсів сучасного мислення художнє відображає картину історичної подієвості.

Симфонія № 4 – «Українська», музика якої відображає події в Україні 2013–2014 років подані крізь призму авторського художнього уявлення. Драматургія твору розкривається у чотирьох частинах. Перша – «Пролог», важкий шлях України від козацтва до теперішніх подій, де мрію українців

буквально зупинили. Друга частина – «Скерцо зла», драматичні, а потім і трагічні події Майдану 2013–2014 років. Третя частина – «Журба», оплакування долі України і загиблих на Майдані. Четверта частина – «Токата», початок воєнних подій. Для більш точної «адреси» того, де відбуваються події, композиторка використовує короткі цитати або алюзії (натяки на цитати) народних пісень, а також гімни. Наскрізною темою проходить авторська лейттема «болю». У процесі розвитку симфонії з'являються теми народної пісні «Через поле, через ліс ластівка летіла», а також авторська цитата хорového твору на слова В. Сосюри «Любіть Україну, як сонце, любіть». Партитура симфонії дуже насичена, з використанням великої кількості ударних інструментів: дзвони, челеста, ксилофон, віброфон, там-там, литаври тощо. Динамічно й потужно, з великою амплітудою діапазону викладено мідні духові, з особливим колоритом і теплотою філігранно «виводять» дерев'яні. Отже, завдяки вишуканій інструментовці, тембровому різноманіттю та ладо-гармонічному розвитку автор блискуче відображає картину історичної події.

Т. Оскоменко-Парулава плідно займається педагогічною діяльністю не тільки в Україні, а й в Грузії: викладала в музичній школі м. Гагри, потім працювала в Сухумському музичному училищі – була свідком національного конфлікту в Абхазії 1992 року.

Симфонія № 3 – «Сповідь» – це автобіографічна, лірико-психологічна драма, в якій розкривається пережита автором трагедія в Абхазії. Драматургія симфонії розкривається у трьох частинах. Перша частина – «Спогад» – експозиція, в якій звучить головна партія у всієї симфонії (тема щастя). Суб'єктивна, лірична, що поєднує в собі щирість інтонації, поступово розвивається, як щемливий спогад, протягом майже всього твору, змінюючись й поступово набуваючи справжнього драматизму. Викладена, як ліричний діалог між партіями перших скрипок – символ жіночих голосів і кларнетом – символ чоловічого голосу (*Andante molto*). Між ними повна злагода і взаєморозуміння, теплими і виразними інтонаціями вони доповнюють один одного. Але зі вступом побічної партії симфонії звучання оркестрової партитури різко змінюється.

Piu mosso – продукує контраст: маршові інтонації створюють атмосферу тривоги, стають все більш агресивними. Дуже швидко, упродовж шести тактів, вступають всі групи інструментів: струнні з дерев'яними духовими і валторнами, а далі важка мідь з ударними. Художнє відобра-

ження побічної партії символізує втручання у життя людини агресивного зовнішнього світу, що приводить до війни, руйнування людського життя і щастя. Закінчується перша частина симфонії схвильовано – тривожними інтонаціями у струнних. На фоні секундових дисонансових акордів, що подаються репетиціями у скрипок, звучать короткі, переважно низькі фрази головної партії у альтів і віолончелей. Раптово, як знак біди – тишу розривають два акорди – «біда постукала у двері».

Друга частина – «Епізод війни». Це картина національного конфлікту, в якій авторка яскраво і точно, завдяки оркестровими засобами змальовує воєнну атмосферу з канонадою, пострілами і хаосом агресії. У побудованій три частинній розвиваючій формі, композиторка задіє увесь інструментальний потенціал оркестру з супроводом арфи і остінатною ритмічною формулою, яку проводять литаври. Фактично відбувається трагічна кульмінація твору. Потужне звучання оркестру поступово згасає.

Третя частина – «Закликання землі» – побудована у жанрі пасакалії на тему однойменної старовинної абхазької пісні. Тема експонується у двох ритмічних варіантах. З кожною варіацією динаміку зростає, а в різних голосах поступово будуть мати розвиток інтонації «теми щастя».

В кодї композиторка задіє хор поза сценою, як голос Землі, її закликання. Тема сувора і проста, суворого маршового ритму «але розмір $\frac{3}{4}$ залишається від пасакалії»: «Не стріляйте, зброєю і словом злим, Ви – не стріляйте». Хорове звучання з оркестровим супроводом поступово посилюється, а потім віддаляється і розчиняється в тиші.

Таким чином, композиторка Т. Оскоменко-Парулава, створила симфонію, що набула громадського звучання, в якій авторка передає свої відчуття та особисте художнє відображення соціально – політичного конфлікту, який виник в Абхазії. Глибоке розуміння та велика увага до загального розвитку історії людства, вміння створювати власні оригінальні концепції, творчо порушувати та втілювати засобами композиторського мислення, проблеми суспільства й особисту драму людини – усе це з'являється у творчості Т. Оскоменко-Парулави як підсумок смислового розуміння важливості соціально – політичних перетворень у духовному та культурному соціумі. Композиторка символізує образ людини різних національностей і оптимістично, з великою надією на мир, узагальнює висновки симфоній, що стверджують непереможну силу народів держави, які об'єдналися в боротьбі за щасливе життя.

Творча діяльність Т. Оскоменко-Парулави відрізняється своїм прагненням до суттєвого оновлення всіх аспектів традиційної академічної культури та виявлення альтернативних засобів виразності музичної мови, художньо– образної єдності. Стилїстика музичного письма композитора вимагає залучення нетрадиційних образів, унікальності задуму, нової стилїстики, розгалуженої символіки та семантики.

Глибоке розуміння історичної подієвості, велика увага до загального розвитку історії людства, обґрунтованість свого особистого відношення до незворотних процесів – все це зумовлює своєчасне звернення композитора до героїчних, патріотичних і в той же час простих миролюбних художніх образів українського народу. Тема історичної подієвості у творчості Т. Оскоменко-Парулави з'являється як підсумок смислового розуміння важливості соціально-політичних перетворень у духовному та культурному соціумі. Логіка побудови та розвиток композиційних структур композиторки, розгортання сюжетно-драматургічної тканини та організація систем метро-ритмічного поля допомагає автору знаходитися в процесі всіх необхідних взаємодій художніх компонентів у створенні картини історичної подієвості.

Висвітлення творчості на науковому рівні Т. Оскоменко-Парулави вивчається вперше. Креативне ставлення у створенні художніх образів постійно оновлюється композитором, набуває все більш своєчасної появи, незмінно поповнюється все новими і новими складовими. Тому процес його музикознавчого засвоєння активується та розповсюджується з діючими сучасними українськими композиторами в історичному часі.

Висновки. Художнє відображення історичної подієвості – це потреба часу, в якому сучасні українські митці привертають увагу людей до внутрішнього психологічного розуміння історичних процесів, в яких відбувається перетворення національних, духовних та культурних цінностей, усвідомлення самоствердження на світовому рівні. Тому поява тематики історичної подієвості в творчості сучасних українських композиторів є об'єктивним історико-культурним явищем, породженим суспільним поділом праці, як потреба людини у всебічній і більш повній реалізації себе як особистості. Джерелом музично-історичної подієвості, як у минулому, так і зараз, є обмеженість, однобічність вияву людини, неповнота буття, з одного боку, і природна для людини потреба у цілісності, всебічності вияву, з іншого. Ці два моменти і створювали ту різницю потенціалів, відігравали роль тих суперечностей, які й підштовхували особистість до подолання своєї обмеженої життєвої приреченості. Талановита особистість Т. Оскоменко-Парулави гостро реагує на життєві колізії часу і тим самим, з позиції громадянина-патріота, засобами музичної виразності доводить до глибокого розуміння важливості соціально-політичних перетворень у духовному і культурному соціумі, розуміння загальнолюдських потреб суспільства та його запит до художніх цінностей в історичній подієвості. Композиторка музичними засобами відтворює свої естетико-художні задуми, зумовлені особистісним світосприйняттям глибинних суперечностей у суспільстві, художньо відображаючи та передаючи свої почуття до історичних подієвостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афоніна О.С. Раціональне та ірраціональне начало в творчості сучасних українських композиторів. Культура і сучасність. 2008. 29 с.
2. Заруба В.М. З вірою в українську справу: Антін Степанович Синявський. К.: Либідь, 1993. 71 с.
3. Меднікова Г.С. Українська і зарубіжна культура ХХ століття. Київ: Знання. 2002. 149 с.
4. Меднікова Г.С. Українська і зарубіжна культура ХХ століття. Київ: Знання. 2002. 151 с.
5. Фуко М.П. Слова і речі. Археологія знання. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи». 2003. 181 с.

REFERENCES

1. Afonina O.S. Ratsionalne ta irratsionalne nachalo v tvorchoosti suchasniy ukrayinskiy kompozitoriv. Kultura i suchasnist. [Rational and irrational principles in the work of modern Ukrainian composers]. Culture and modernity, 2008, 29 p. [in Ukrainian].
2. Zaruba V.M. Z viroyu v ukrayinsku spravu: Antin Stepanovich Sinyavskiy. [With faith in Ukrainian cause: Antin Stepanovich Syniavskiy]. Kyiv, Lybid, 1993, 71 p. [in Ukrainian].
3. Mednikova G.S. Ukrayinska i zarubizhna kultura XX s. [Ukrainian and foreign culture of the XX-th century]. Kyiv, Znannya, 2002, 149 p. [in Ukrainian].
4. Mednikova G.S. Ukrayinska i zarubizhna kultura XX s. [Ukrainian and foreign culture of the XX-th century]. Kyiv, Znannya, 2002, 151 p. [in Ukrainian].
5. Fuko M.P. Slova i rechi. Arheologiya znannya. Kyiv, Vyd-vo Solomiyi Pavlichko «Osnovi». [Words and things. Archeology of knowledge]. Kyiv, Vyd-vo Solomia Pavlychko «Osnovy». 2003, 181 p. [in Ukrainian].